

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

БУРЛАКА ДАР'Я ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК 821.161.2'04-94:7.034.7(477):316.46

**ІНТЕРПРЕТАЦІЙНІ МОДЕЛІ ОБРАЗУ ПРАВИТЕЛЯ
В УКРАЇНСЬКИХ СЕРЕДНЬОВІЧНИХ І БАРОКОВИХ ЛІТОПИСАХ**

10.01.01 – українська література

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Київ – 2017

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі історії української літератури і шевченкознавства Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник доктор філологічних наук, професор
СЛПУШКО Оксана Миколаївна,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
Інститут філології,
професор кафедри історії української літератури,
теорії літератури та літературної творчості.

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
СУЛИМА Микола Матвійович,
Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України,
заступник директора з наукової роботи,
завідувач відділу давньої української літератури.

кандидат філологічних наук
ВИПАСНЯК Галина Олегівна,
Львівський інститут економіки і туризму,
доцент кафедри іноземних мов.

Захист відбудеться «25» травня 2017 р. о 13⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.001.15 із захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка за адресою: 01601, м. Київ, бульвар Тараса Шевченка, 14.

Із дисертацією можна ознайомитися у Науковій бібліотеці ім. М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка за адресою: 01601, м. Київ, вул. Володимирська, 58.

Автореферат розіслано «24» квітня 2017 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Наумовська О. В.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Суспільний і гуманітарний розвиток життя в Україні визначає головні напрямки еволюції та динаміки історико-літературної науки. Державний та історико-літературний поступ Руси-України ставить на порядок денний питання про національного й державного лідера, визначає нові вимоги до нього. Відтак, актуальною й такою, що потребує вивчення, є інтерпретаційна модель образу правителя, зокрема та, що масштабно представлена в середньовічних і барокових літописах. Ретроспективний аналіз моделі образу національного лідера в різні епохи дає можливість відстежити як специфіку художньо-естетичної динаміки образу правителя, так і розвиток української нації, репрезентовані в літературі. Середньовічна й барокова книжність сформуvala той образ державного керманіча, який репрезентує ідеал національного ватажка й будівничого. Крім того, порівняльне студіювання середньовічних і барокових образів дає підстави твердити про тяглість української літературної традиції, успадкування й розвиток Гетьманщиною надбань Києворуської держави. Представлене в дослідженні системно-аналітичне вивчення філософсько-релігійної моделі образу середньовічного правителя й національно-історичної моделі постаті барокового лідера, що заявлений у середньовічних і барокових літописах України, визначають загальну стратегію формування образу очільника держави в національній літературі, репрезентуючи ті художні інтерпретації, які супроводжують його в різні культурно-історичні епохи. Відтак, маємо підстави вести мову про традицію формування в українській літературній традиції образу національного лідера як одного з визначальних.

Зв'язок дослідження з науковими програмами, планами й темами. Роботу виконано на кафедрі історії української літератури і шевченкознавства Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка у рамках комплексного дослідження «Мови та літератури народів світу: взаємодія та самобутність» (державний реєстраційний номер – №11БФ044-01, науковий керівник – д. філол. н., проф. Г. Ф. Семенюк). Тему дисертації затверджено на засіданні вченої ради Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка (протокол № 5 від 23 грудня 2013 р.).

Мета дослідження полягає у виявленні специфіки інтерпретаційної моделі образу правителя в літописах Середньовіччя й Бароко, концептуальному аналізі історико-філософської моделі образу володаря в середньовічних літописах й історико-політичної моделі правителя в літописах Бароко.

Реалізація мети передбачає вирішення таких **завдань**:

- визначити й обґрунтувати методологію вивчення інтерпретаційних моделей образу правителя в українських середньовічних і барокових літописах;
- виявити особливість характеру й новизну дослідження постаті державного керманіча у літописах Середньовіччя із домінуванням впливу християнського канону й Бароко з національною специфікою;

- проаналізувати історико-філософську сутність моделі образу володаря у середньовічних літописах, зокрема у визначеній нами своєрідності її світському і церковному типах;
- з'ясувати особливості окреслення світського типу образу князя в героїчному і філософсько-релігійному аспектах у «Повѣсть врѣмянныхъ лѣтъ», Київському і Галицько-Волинському літописах;
- дати оцінку особливості церковного типу моделі образу володаря в «Повѣсть врѣмянныхъ лѣтъ», визначити її парадигмальну маркованість і національну своєрідність, а також відмінність від суто світських якостей правителя;
- вивчити історико-політичну модель інтерпретації образу правителя в літописах Бароко;
- дослідити індивідуалізацію образу національного лідера в літописах Самовидця, Г. Грабянки, С. Величка й «Історії Русовь».

Об'єкт дослідження – українські літописи, зокрема середньовічні «Повѣсть врѣмянныхъ лѣтъ», Київський і Галицько-Волинський літописи, барокові пам'ятки – літописи Самовидця, Г. Грабянки, С. Величка й «Історія Русовь».

Предметом дослідження є стратегії інтерпретації образу правителя в літописах епох українського Середньовіччя й Бароко, зокрема історико-філософська й історично-національна моделі.

Мета й завдання сформульовані відповідно до ключових позицій **теоретико-методологічної бази** дисертації, що ґрунтується на працях учених-медієвістів, зокрема Д. Абрамовича, М. Грушевського, С. Бугославського, С. Єфремова, В. Ключевського, М. Костомарова, М. Максимовича, Г. Федотова, І. Франка, О. Шахматова та ін.

З огляду на синтетичний характер літописів на теренах їх вивчення працюють як історики літератури й літературознавці, так і фахові історики, насамперед М. Брайчевський, М. Котляр, М. Присьолков, Б. Рибаків, В. Ричка, М. Тихомиров, П. Толочко, Л. Черепнін та ін. У студіюванні інтерпретаційної моделі образу правителя суттєве значення відіграють сучасні філософські дослідження, зокрема А. Бичка, В. Горського, Ю. Завгороднього, І. Іваньо, С. Кримського, М. Поповича, В. Шинкарука та ін. Є підстави говорити про синтез історичної, філософської, суспільно-політичної традицій у моделюванні образів правителів.

Серед літературознавців, які вивчали окремі аспекти проблеми, – О. Александров, О. Астаф'єв, П. Білоус, С. Висоцький, Людмила Задорожна, І. Ісиченко, Ю. Ковалів, Л. Махновець, В. Микитась, О. Мишанич, Г. Павленко, Оксана Сліпушко, В. Соболев, М. Сулима, В. Шевчук, В. Яременко та ін., а також російські вчені, зокрема Г. Барац, Н. Бережков, І. Будовниць, Б. Греков, Л. Гумільов, А. Дьомін, Д. Ліхачов, В. Мільков, М. Присьолков, А. Робінсон, Б. Рибаків та ін.

Методи дослідження. Специфіка мети, завдань, предмета й об'єкта дослідження потребують застосування системи методів, вироблення авторського

підходу до інтерпретації матеріалу. Зокрема, використовується структурно-семіотичний метод, за допомогою якого здійснюється аналіз інтерпретаційної моделі образу правителя, визначення сутності його релігійно-філософської та історичної моделей, а також національного компоненту. За допомогою порівняльно-історичного методу аналізуються особливості інтерпретаційних моделей образу правителя в епохи Середньовіччя й Бароко, наголошується на особливостях кожної з них. Системно-описовий метод дозволяє систематизувати художні тексти, в яких репрезентовано образ правителя, зробивши на основі цього висновки щодо їхньої ідейно-тематичної наповненості. Також використовуються філологічний, текстологічний, інтертекстуальний, біографічний методи дослідження. Послугуємося в дослідженні принципами герменевтики та рецептивної естетики. Загалом застосування конкретних методів вивчення означеної проблеми зумовлене специфікою середньовічних і барокових літописних текстів, а також інтерпретаційною моделлю правителя в них.

Наукова новизна дисертації полягає в тому, що це перше системно-комплексне дослідження, в якому на матеріалі українських середньовічних і барокових літописів проаналізовано специфіку інтерпретаційної моделі образу правителя в культурно-історичні епохи Середньовіччя і Бароко.

У роботі з'ясовано генезу історико-літературних засад вивчення образу правителя в пам'ятках X – XVIII ст., зокрема з'ясовано специфіку репрезентації у ньому впливу християнського канону й національної своєрідності. Уперше визначено й проаналізовано історико-філософські аспекти у трактуванні образу правителя в українських середньовічних літописах. Виявлено особливість світського типу моделі образу правителя, представленого постатями князів-язичників і правителів-християн у літописі «Повѣсть врѣмянныхъ лѣтъ», художній тип володаря в Київському літописі, героїчну і філософсько-релігійну модель образу князя в Галицько-Волинському літописі. Дано оцінку своєрідності церковного типу очільника, що репрезентований образами рівноапостольних Ольги і Володимира, страстотерпців Бориса і Гліба у «Повѣсть врѣмянныхъ лѣтъ». Також тут уперше з'ясовано та проаналізовано історико-політичну модель образу правителя в українських літописах доби Бароко. У дослідженні літописної спадщини цього періоду акцентовано на індивідуалізації гетьмана в літописі Самовидця. Визначено специфіку трактування, унікальність сприйняття моделі образу Б. Хмельницького у літописі Г. Грабянки. З'ясовано сутнісні якості постатей правителів у інтерпретації С. Величка, а також дано обґрунтування національного характеру образу керманіча в «Історії Русовь».

Новаторський характер дослідження полягає також у тому, що тут здійснено порівняльний аналіз української середньовічної та барокової моделей образу правителя, запропоновано й обґрунтовано власне визначення інтерпретаційної моделі образу правителя, представлено його еволюцію й динаміку в культурно-історичні епохи українського Середньовіччя і Бароко, показано набуття ним національних рис і характеристик. Також визначено середньовічну інтерпретаційну модель образу правителя як філософсько-релігійну, й барокову як національно-історичну.

Загалом, у дисертації обґрунтовано тезу про те, що інтерпретаційна модель образу правителя в давній українській літописній традиції сформувалася на основі синтезу двох традицій – етнічної, національної та конфесійної, православної християнської.

Теоретичне значення дослідження полягає в тому, що тут представлено актуальну тему, пов'язану зі специфікою й місією української середньовічної та барокової літописної спадщини, особливостями моделювання образу правителя в давній українській літературі. Результати дослідження можуть бути використані при вивченні фундаментальних питань сучасної медієвістики. Вони розширюють уявлення про художній феномен лідера в середньовічній і бароковій книжності.

Практичне значення роботи. Матеріали дисертації можуть бути використані в подальших історико-літературних і літературознавчих студіях, при підготовці наукових монографій, навчальних посібників і підручників із літератури Середньовіччя і Бароко, зокрема їх образної системи, а також при формуванні спеціальних курсів для студентів, які вивчають медієвістику.

Особистий внесок дисертанта. Робота є самостійним дослідженням, яке репрезентує й узагальнює наукові здобутки автора. Особистий внесок дисертанта визначається системним дослідженням і представленням інтерпретаційної моделі образу правителя в середньовічних і барокових літописах. Результати дослідження є безпосередньо авторськими. Наукові публікації за темою – одноосібні.

Апробація роботи. Дисертація обговорена на засіданні кафедри історії української літератури і шевченкознавства Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка (протокол № 11 від 19. 05. 2016 р.). Основні аспекти дослідження викладені у формі доповідей і виступів на конференціях, зокрема Міжнародна наукова конференція «Етнознакові функції культури: мова, література, фольклор» (Київ, 2013), Міжнародна наукова конференція «Сучасна філологія: парадигми, напрямки, проблеми» (Київ, 2013), Всеукраїнська наукова конференція за участю молодих учених «Філологічна наука в інформаційному суспільстві» (Київ, 2014), Шевченківський міжнародний літературний конгрес, присвячений 200-річчю від дня народження Тараса Шевченка (Київ, 2014), Всеукраїнські наукові читання за участі молодих учених «Дух нового часу у дзеркалі слова і тексту» (Київ, 2015), Міжнародний круглий стіл до 201-ї річниці від Дня народження Тараса Шевченка на тему «Всесвіт Тараса Шевченка» (Київ, 2015), Міжнародна науково-практична конференція до 202-ї річниці від дня народження Тараса Шевченка «Всесвіт Тараса Шевченка» (Київ, 2016), Всеукраїнські наукові читання за участі молодих учених «Мова і література в глобальному і локальному медіа просторі» (Київ 2016), Міжнародна науково-практична конференція «Дев'ять всеукраїнські наукові фольклористичні читання, присвячені професору Лідії Дунаєвській» (Київ 2016).

Публікації. За темою дисертації опубліковано 6 статей, 5 із них – у фахових виданнях України, 1 – у міжнародному.

Структура дисертації. Дослідження складається зі вступу, трьох основних розділів, поділених на підрозділи й пункти, висновків і списку використаних

джерел (253 позиції). Загальний обсяг дисертації – 171 сторінка, з яких 150 сторінок – основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність і новизну дослідження, його об'єкт і предмет. Також тут представлено опис стану наукової розробки проблеми, визначено мету й завдання роботи.

У **першому розділі «Методологія вивчення інтерпретаційних моделей образу правителя в українських середньовічних і барокових літописах»** проаналізовано специфіку методологічних засад наукових інтерпретацій моделі образу володаря у літописах культурно-історичних епох українського Середньовіччя і Бароко.

У **підрозділі 1.1 «Історико-літературні засади вивчення образу володаря у літописах українського Середньовіччя: вплив християнського канону»** зауважено, що основний методологічний інтерпретаційний принцип моделі образу правителя в літературі Середньовіччя полягає в тому, що вона визначалася загальним характером і світоглядом доби, її вимогами до державного керманіча. Православ'я, відтак, релігійний аспект, дотримання церковних і біблійних принципів – одна з головних вимог до володаря. Модель образу правителя значною мірою зумовлювалася конфесійним націоналізмом. Синтез двох традицій – української, етнічної, національної та конфесійної, православної християнської складає основу для формування моделі образу правителя в добу Середньовіччя.

Інтерпретаційна модель образу правителя загалом – це системне відтворення структури літературного феномену, що в поєднанні з символічним значенням моделює ідеальний образ, який репрезентовано в певному інтерпретаційному і тлумаченневому ключі, відповідному християнсько-руському канону. У добу Середньовіччя літературна модель образу володаря творилася на замовлення держави й насамперед конкретних князів, великих київських правителів.

У **підрозділі 1.2 «Методологія інтерпретаційного студіювання моделі образу правителя у барокових літописах: національна специфіка»** наголошується, що барокові літописи продовжили й розвинули відповідно до нових культурно-історичних умов середньовічну літописну традицію.

Спільними рисами інтерпретаційних моделей образів правителів епох Середньовіччя й Бароко є системність, зв'язок із символом, прагнення до ідеалізації. Нові властивості моделі образу правителя нашаровувалися на традиційний тип, відповідаючи запитам і викликам Гетьманщини. Головна місія барокової моделі образу правителя – втілення автономного статусу України. Козацько-гетьманська модель образу правителя репрезентує художній феномен Гетьманщини, дає можливість вести мову про специфіку бачення літописцями ідеалу українського національного державного й політичного провідника.

У **другому розділі «Історико-філософська модель осмислення образу володаря у середньовічних українських літописах»** досліджено особливості

творення і вияву історико-філософської моделі образу державного очільника в літописах доби Середньовіччя.

Підрозділ 2.1 «Світський тип моделі образу володаря» репрезентує аналіз моделей образів володарів світських, типи яких класифіковано за приналежністю до язичницької чи християнської віри.

У пункті 2.1.1 *«Парадигма образів князів-язичників у «Повѣсть врѣмянныхъ лѣт»* проаналізовано історико-філософську модель образу правителя в середньовічних літописах Русі-України, визначено як найбільш сутнісну рису цієї парадигми синтез історичного та філософського первнів, представлення постаті державного діяча в художньому осмисленні.

Структура історико-філософської моделі образу володаря забезпечена двома типами. Перший – світський (образи очільників – суто державних діячів, для яких ідея влади – визначальна). Тут виділяємо два можливі підтипи: князі-язичники та князі-християни. Другий тип – церковний (князі, які були канонізовані, домінуюча ідея яких присвятити своє життя Богові). Тут також розрізняємо два підтипи. Один із них – синтетичний (князі, що пройшли шлях від язичництва до християнства й після смерті були канонізовані). Це Ольга й Володимир – язичники в минулому, які здійснили апостольські подвиги. Інший підтип – князі, християнізовані від самого народження. Це святі: Борис і Гліб. До підтипу князів-язичників у межах групи світського типу відносимо образи Олега, Ігоря, Святослава Хороброго. До підтипу другого – християн Ярослава Мудрого, Володимира Мономаха, Ігоря Новгород-Сіверського, Ізяслава Мстиславича, Анни – вдови Романа Галицького, Данила Галицького, Володимира Васильковича.

Специфіка відображення образу правителя у середньовічній книжності репрезентує пошук народом, етносом, нацією свого суспільного ідеалу. Через втілення у літературі художнього типу лідера розкривається бачення й розуміння народом визначальних морально-етичних і суспільних категорій. Образ володаря в літературі українського Середньовіччя представляє інтерпретацію книжниками ідеального героя, наділеного кращими ментальними й державницькими рисами, творця історії своєї нації, її керманича й представника. Модель образу правителя – це символ, своєрідне втілення образу Руської держави. Літописи репрезентують еволюцію образу лідера-лицаря від князя-язичника до князя-християнина.

Зачинательною моделлю образу володаря у *«Повѣсть врѣмянныхъ лѣт»* є князі-засновники Києва – Кий, Щек, Хорив. Це – узагальнений образ князя-фундатора, князя-засновника, першовідкривача. Наголошується на аристократичному князівському походженні Кия, його переможному поході на Царгород, ідеї легітимності влади руського правителя, його особливій місії. Модель образу Кия значною мірою легендарна, це більше образ-символ, оснований на переказах і переспівах. Літописець коротко пише про Кия, адже він був язичником.

Ідея руської князівської влади розвивається в образі Олега Віщого. Літописець наголошує на законності його влади й знатному походженні «від

роду Рюрика». Модель образу Олега є напівлегендарною і напівісторичною. Щит Олега на воротах Царгорода – символ перемоги. Його постать прирівнюється до візантійського імператора Костянтина Великого і Михайла III. Для образу Олега притаманні такі риси, як жорсткість, авторитаризм, здатність маневрувати в політичному плані, розум, дипломатичний талант. Він – язичник, який толерантно ставиться до християнства. Правитель постраждав, бо загордився, не повірив пророцтву жерців. Модель образу князя Олега ґрунтується на легендарних і фольклорних переказах, а водночас бачиться в широкому асоціативному ряді з біблійними образами.

Модель образу князя Ігоря фактично не містить позитивних рис. Йому притаманні такі риси, як пасивність, відсутність достатньої діяльної енергії, нездатність самотійно приймати рішення. Його правління позначене численними походами проти печенігів і за даниною. Цей образ позбавлений рис державного керманіча, його походи не були видатними, а війна з греками – не дуже успішна.

Сутнісні якості образу князя Святослава ґрунтуються на синтезі книжної літописної та усної епічної традицій. Це – найбільш колоритний києворуський етнічний тип. Сюжет кидання списа під час походу Ольги на Іскоростень – бойове хрещення, що визначає всю подальшу спрямованість образу героя. Святослав – правитель могутньої держави, досвідчений дипломат, мандрівний воїн, якого неможливо перемогти у відкритому поєдинку, тож убили його підступно. Розповідь про нього, відповідно до епічної літописної традиції, сповнена численних мандрівних сюжетів. Символічною є розповідь про вбивство Святослава, з черепа якого печенізький лідер Куря наказав виготовити собі чашу, що, згідно з традицією, було визнанням сили і мужності загиблого.

Ці троє князів-язичників (Олег, Ігор, Святослав) – успішні воїни, підкорювачі інших земель, ті, які розширили кордони Русі, утвердили могутність її армії. Вони вершиною своєї військової діяльності вважали походи на Константинополь і всі загинули не своєю смертю після походів на Візантію – така кара Бога князям-язичникам за антихристиянські вчинки.

Пункт 2.1.2 «Володарі-християни у «Повѣсть врѣмянныхъ лѣт» репрезентує аналіз образів князів-християн.

Модель образу князя Ярослава Мудрого еволюціонує з розповіді про жертвну смерть Бориса і Гліба. Він втілює ідею, що Бог дарує владу своєму обранцеві. Господь почув прохання Ярослава помститися за кров праведників Бориса і Гліба, відтак його перемога – символ утвердження добра. Йому належить суттєвий внесок у поширення й утвердження християнства на Русі, розбудову монастирів, зокрема, в часи його правління було засновано Києво-Печерську обитель. 1051 р. Ярослав призначив митрополитом русича Іларіона, прагнучи розбудовувати незалежну руську церкву і державу. Під 1054 роком – роком смерті великого князя – вміщено заповіт володаря – ідеологічно-політична квінтесенція літопису. Ярослав – князь нової християнської формації, модель його образу співвідноситься з біблійною постаттю Якова, утверджуючи таким чином право первородства при переданні влади.

Модель образу Володимира Мономаха репрезентована еволюційно у двох літописах – «Повѣсти врѣмянныхъ лѣтъ» і Київському. Головна риса його образу – захисник Русі від половців. Історія з Васильком Тербовлянським визначає образ Володимира як втілення вірності клятві хресного цілування.

У пункті 2.1.3 «Художній тип володаря у Київському літописі» проаналізовано специфіку моделі образу правителя в Київському літописі – символ державного лідера, лицаря, воїна. Він представлений у воїнських повістях про князя Ізяслава Мстиславича й похід Ігоря на половців у 1185–1187 рр.

Творячи образ Ізяслава, автор ставить собі за мету показати історичні події, свідком яких він був, із певних політичних позицій і подати художню інтерпретацію образу головного героя. Він бачить свого героя, моделює його образ у широкому контексті тогочасної доби, подаючи як видатну особистість, вершителя історії Русі, показуючи його роль і внесок у розвиток держави. Він провадить політику утвердження руської незалежної церкви, за право ставити своїх митрополитів. З його подачі митрополичий стіл посів русин – книжник і філософ Клим Смолятич. Модель образу Ізяслава ґрунтується на утвердженні культу індивідуального й національного достоїнств, честі руської військової верстви. Образ князя Ізяслава – символ тогочасної державної Русі, втілення її суспільної ідеології.

Образ князя Ігоря втілює у собі питання про те, чому Руську державу роздирають усобиці й негаразди? Його посередництвом автор стверджує, що розбрат у середовищі князів спричинений їхньою відмовою коритися владі великого київського князя. Постать Ігоря оповита повагою, незважаючи на його поразку. Він постає як репрезентант кодексу лицарської честі та героїчного чину. Модель образу князя Ігоря у воїнській повісті втілює ідею єдності, що є запорукою незалежності Руської держави. Визначальними для образу є мотиви патріотизму, героїчного лицарства, захист Русі.

У пункті 2.1.4 «Героїчно-світська і філософсько-релігійна моделі образу князя у Галицько-Волинському літописі» наголошується, що у складі Галицько-Волинського літопису бачимо образ правителя, в якому історичний первень синтезувався з баченням сучасного. Історичний факт, оцінений і поданий із позицій християнства, визначав суть образу володаря.

Тут репрезентовано дві моделі образу правителя. Перша – героїчно-світська, втілена у постатях Анни – вдови Романа Галицького і князя Данила Галицького. Друга – філософсько-релігійна, символом якої є образ Володимира Васильковича. Перша частина літопису – життєпис Данила, який на початку тісно пов'язаний із образом його матері Анни. Княгиня постає в інтерпретації літописця як особистість сильна, наділена всіма рисами правительки. Саме завдяки її мудрій політиці та дипломатичності малолітній Данило почав правити в Галичі. Анна володіла всіма рисами правительки, тому, ймовірно, бачила себе володаркою Галицьких земель. Надалі вона постійно присутня при Данилові. Модель образу Данила формує структуру цілісної історично-біографічної розповіді. Автор репрезентує постать князя через його героїчну військову

діяльність і мирну мудру політику. Він – символ ідеального князя-рицаря, князя-героя. Літописець використовує художній прийом «моногероїчності» повісті, місія котрої полягала у творенні монументального образу головного героя, в думках, діях, переживаннях якого відображена доба та її поривання.

Характеристика образу князя Данила структурується етапами. Перший – панегірик на честь Романа, де проголошується ідея патріотизму, служителем якої виступатиме Данило. Другий етап – дитячі роки Данила і Василька, їх шлях до батьківського столу. Третій репрезентує своєрідне посвячення у воїни, коли малий Данило разом із матір'ю княгинею Анною прибуває до Галича й бере в руки меча, щоб захистити її. Четвертий етап – перша визначальна битва молодого князя на річці Калка. На п'ятому етапі – мужніння Данила під час його походів і битв. Знаковим є візит Данила в Орду, коли він гідно захищає інтереси своєї землі. Шостий етап еволюції образу Данила – це коронація володаря Папою Римським. Далі – етап розквіту його діяльності, що репрезентовано через різні походи, заснування міст, розбудову церков, монастирів тощо. Завершується формування моделі образу Данила панегіриком на його смерть.

Модель образу князя Володимира Васильковича репрезентована у Волинській частині Галицько-Волинського літопису. Це символ князя-філософа, князя-мудреця, князя-мислителя. Його постать сформована в релігійній і світській площинах. Нічого не говориться про військові перемоги й здобутки, проте наголошується на любові до полювання. Модель образу Володимира співмірна з постагтю апостола Іоанна за його добрий норов. Важлива риса князя – його святість. Коли після смерті володаря було вирішено відкрити труну для перепоховання, то виявили його тіло нетлінним. Це чудо, підстава для канонізації, що й сталося згодом. Образ Володимира порівнюється з біблійним Давидом. Модель образу Володимира Васильковича – це втілення і князя-правителя, і князя-книжника.

У підрозділі 2.2 *«Церковний тип моделі образу володаря»* зазначається, що церковний тип моделі образу правителя включає постаті князів, які були канонізовані. Сюди належить два підтипи. Перший – князі, які прийшли від язичництва до християнства, просвітившись новою релігією й переживши повну зміну своєї сутності (рівноапостольні Ольга і Володимир). Другий тип – князі, які були народжені вже у християнській вірі та віддали життя в її ім'я (страстотерпці Борис і Гліб).

У пункті 2.2.1 *«Рівноапостольні Ольга і Володимир у «Повѣсть врѣмянныхъ лѣтъ»: від язичництва до християнства»* наголошується, що образ княгині Ольги – єдине втілення повноправної жінки-правительки в киеворуській книжності. Літописець змодельював її образ у канонах християнського світогляду. Вона – символ політичного й морально-етичного ідеалу великої правительки, істинної християнки, яка знайшла шлях до Бога сама й показала його іншим. Етапним у формуванні моделі образу Ольги стало вбивство древлянами князя Ігоря та її помсти за чоловіка. Базові сюжети літописних оповідей про помсти Ольги є переважно легендарними, основані на епічних настановах. Жорстокість, підступність, войовничість володарки моделюються літописцем не як негативні

характеристики, а як позитивні, спрямовані на здійснення справедливого і виправданого державного й морального суду. Вона діє в ім'я утвердження великої ідеї – централізації Русі. Літописець називає Ольгу «блаженною», бо вона прагнула мудрості Божої. Акцентується увага на факті канонізації Ольги, яка увійшла до Царства Небесного. Модель образу княгині Ольги ґрунтується на інтеграції в її структуру переосмислених біблійних концептів і творення до них києворуських паралелей. Наприклад, візит руської володарки до Константинополя подібний до відвідин царицею Савеєю Єрусалиму, коли вона випробовує Соломона загадками.

Князь Володимир Великий – взірцевий персонаж. Головна його сутнісна заслуга – апостольський подвиг, утвердження християнства як державної релігії Русі. Це робить другорядним його язичницьке минуле. Літописець приділяє багато уваги прийняттю Володимиром рішення охрестити себе і державу, наголошуючи на його розсудливості. Слепота і прозріння князя після хрещення 988 р. корсунським єпископом символізують не фізичні речі, а духовні. Володимир прозріває, сповнившись нової віри. Для нього керівництвом до дії є принципи з Євангелія, зокрема «Блаженні милостиві, бо вони помилувані будуть», «Продайте маєтності ваші і роздайте убогим», «Не зберігайте для себе скарбів на землі, де міль точить і злодії підкопують, але зберігайте собі скарби на небі, де ні міль не точить, ні злодії не крадуть». Подібно до Соломона, він сповідує принцип «Хто дає убогим – Богові позичає». Йому притаманні дипломатичний хист, уміння провадити мудру міжнародну політику. Він подібний до Костянтина, який охрестив Візантійську імперію. У модель образу Володимира інтегровано біблійні паралелі до постатей Соломона, Ізмаїла, Якова.

У пункті 2.2.2 *«Ідеальні моделі святих Бориса і Гліба у «Повѣсть врѣмянныхъ лѣтъ»* визначається, що моделі образів Бориса і Гліба – ідеальні типи святих, які не знали етапу гріховності у своєму земному житті. Тут відсутні політичні чи владні мотиви. Борис у своїй останній молитві просить Бога за свого брата-вбивцю, що характерно для святого, а не для звичайної людини. Модель образу Бориса відразу формується в якості ідеального правителя-святого. Це мученицька смерть – він покійно її приймає, після чого прирівнюється до праведників, апостолів і пророків. Модель образу Гліба сповнена такого ж смирення й покори. Він вірить братові й вирушає фактично на власну смерть. В інтерпретації літописця моделі образів Бориса і Гліба є фактично ідентичними. Приймавши жертвну смерть, вони стали оборонцями й заступниками Руської землі, це святі воїни, страсотерпці Христові, святі оборонці Руської землі, вірні служителі Господа, наділені мудрістю святих – «богомудрии».

У третьому розділі **«Історико-політична модель образу правителя у літописах Бароко»** зауважено, що літописи доби Гетьманщини витворили власну модель образу правителя – національну за характером, патріотичну за місією і покликанням. Створена мистецтвом слова інтерпретаційна модель лідера відіграла ключову роль у становленні ідеї української державності та виробленні державницького спрямування її письменства. Визначальними при їх формуванні

стають поширені на той час ідеї «руської нації» та свободи, основані на традиціях княжої Русі та православ'я.

У підрозділі 3.1 *«Індивідуалізація гетьмана у літописі Самовидця»* наголошується, що у «Літопись Самовидца о войнах Богдана Хмельницкаго и о межусобияхъ, бывшихъ в Малой России по его смерти» присутня інтерпретаційна модель образу правителя, основана на оцінках автором тогочасних подій.

Акцентується увага на постаті Б. Хмельницького, актуалізуються здобуті ним права і свободи. Постать гетьмана – втілення ідеального правителя, воїна і дипломата. У негативному ключі представлено образ гетьмана І. Виговського за його пропольську діяльність. Натомість історичні джерела подають його як такого, що розбудував Козацьку державу, виступив ініціатором незалежної України. Самовидець моделі образів І. Виговського, П. Тетері, П. Дорошенка, Д. Многогрішного творить як суто негативні. Це було зумовлено його індивідуальною орієнтацією переважно на російський протекторат. Автор відходить від історичної реальності й керується при цьому власними антипольськими позиціями. Самовидець репрезентує себе в якості виразника тих ідеологічних переконань, які виявляються в моделях образів Я. Сомка, І. Золотаренка, І. Богуна. Суто позитивна оцінка цих постатей зумовлена тим, що вони виступали за протекторат Москви й автономний статус Гетьманщини, що було співзвучно з думками самого автора.

Моделюючи образ І. Брюховецького, Самовидець підтримує його повстання проти Росії, бачення ним відносин між Україною й Росією як між повноправними державами. Водночас модель образу І. Брюховецького є тоталітарною, супротивною демократичним засадам Гетьманщини.

П. Дорошенку притаманні риси неординарної та непересічної особистості, які загалом формують образ талановитого державного діяча. Суто в негативному ключі змодельовано образ гетьмана Д. Многогрішного, який, за Самовидцем, здобув владу незаконно.

Подібно характеризується і постать І. Самойловича, його послідовників-синів. Літописець критикує пиху гетьмана, його неповагу до побратимів, страх, духовну малість.

Позитивною є модель образу гетьмана М. Ханенка. Загалом постаті гетьманів свідчать про те, що перша частина літопису була створена на замовлення І. Самойловича. Це підтверджується наявністю негативних аспектів у його характері тільки після втрати ним влади. Далі Самовидець намагається репрезентувати позицію І. Мазепи. Усі подальші моделі образів витримані згідно з цим.

У підрозділі 3.2 *«Модель образу Богдана Хмельницького у літописі Г. Грабянки»* досліджується специфіка інтерпретації постаті гетьмана в «Дѣйствія презѣльной и от начала поляковъ крвавшей небывалой брани Богдана Хмельницкаго, гетмана Запорожскаго, с поляки...».

Тут Б. Хмельницький – ідеальний правитель і лідер. Його постать подано у широкому контексті формування української нації, порівняно з Мойсеєм,

Навуходоносором, Кіром, О. Македонським, О. Августом. Він – прихильник автономного статусу України під протекторатом Росії, лідер запорозький, приклад для наслідування. При творенні його образу автор часто є суб'єктивним, ігнорує низку історичних фактів, репрезентуючи власне бачення постаті. Посередництвом його образу утверджується ідея про право українського народу, як і всякого іншого, на власну державу.

Грабянка творить багатоаспектну постать Ю. Хмельницького, репрезентуючи непересічність його історичної місії. Модель його образу формується за прикладом середньовічного образу князя. У складній політичній ситуації гетьман обирає в якості головного союзника московського царя, що Грабянка оцінює позитивно, як відповідне тогочасним умовам. Яскравою рисою характеру володаря є його розуміння війни як шляху до волі української нації.

Модель образу І. Виговського у літописі Грабянки має негативне звучання, що є упередженням, історично необ'єктивним, зумовленим негативним ставленням літописців до Польщі. Натомість постать Я. Сомка подається як воїна відважного і сміливого. Так само позитивною є модель образу П. Дорошенка – захисника прав і вольностей України. Він часто виступає речником позицій самого Грабянки. Моделюючи образ гетьмана Д. Многогрішного, автор зазначає, що він об'єднав усю Україну і примирив її, але пішов на нелицарське змагання з П. Дорошенком, що призвело до вислання його з України. У негативному світлі представлено образ І. Мазепи. Водночас літописець визнає його політичний і військовий хист, рішучість, харизму, патріотизм.

Підрозділ 3.3 «Постаті правителів у інтерпретації Самійла Величка» репрезентує тезу про те, що тенденція двох частин літопису «Сказаніє о войнѣ козацкой зъ поляками...» та «Повѣствованія лѣтописная о малоросійскихъ и иныхъ отчасти поведеніяхъ собранная и zde описанная» визначається авторською репрезентацією через постаті гетьманів образу історії. Основна їхня риса – український національний характер. Родоначальником гетьманської династії є П. Конашевич-Сагайдачний, істинний син «православного греко-руського сповідання». Гідний його спадкоємець – Б. Хмельницький – речник української національної ідеї, символ ідеального володаря. Головна риса його характеру – близькість із народом і козацтвом. Яскраво виявляється характер гетьмана у поясненні С. Величком причин національно-визвольної війни на чолі з Б. Хмельницьким. Це – польський гніт над Руссю й козаками. Літописець, основувшись на фактах, доводить, що вибір гетьманом Москви як союзника був правильним.

Негативною є оцінка постаті І. Виговського, що зумовлювалося незнанням літописцем низки фактів про нього, як і про Д. Дорошенка, І. Мазепу. У моделі образу Ю. Хмельницького акцентується на злості, нерозважливості, жорстокості гетьмана. Результатом його діяльності став повний контроль гетьманської влади з боку російського царя, що літописець трактує негативно.

Модель образу І. Брюховецького ґрунтується на співвіднесеності її з періодом Руїни в Україні.

Широко представлена у літописі постать П. Дорошенка, яка асоціюється з ідеєю «неутральності», що фактично означала незалежність. Величко подає його образ як продовжувача традицій Хмельницького й Виговського.

Модель образу гетьмана І. Самойловича представлена в еволюції, зміни в характері володаря настають після отримання влади, коли літописець критикує його за надмірне владолюбство.

Модель образу І. Мазепи ґрунтується на тезі про його значне козако-руське шляхетське походження, добру освіту, здатність схилити на свій бік будь-кого. Нічого не сказано про завершення гетьманування Мазепи, конфлікт з московським царем. Критична оцінка літописцем Мазепи виявляється у називанні його «хитрим лисом», «Махіавелем». Загалом модель образу Мазепи засвідчує драму як самого володаря, так і України. У його характері поєдналися вимушена покора Петру I й прагнення до незалежності України.

П. Іваненко (Петрик) – особистість непересічна, харизматична, енергійна, смілива. Він патріот, розуміє історико-політичні обставини, знає міжнародні відносини, освічений.

У підрозділі 3.4 «Образ національного володаря в «Історії Русовь» наголошується, що тут представлено образ українського керманіча часів занепаду Козацької держави та початку доби національного відродження України. Центральні й консолідуючі постаті «Історія Русовь» – Б. Хмельницький, І. Мазепа, П. Полуботок. Перше, що визначає суть образу Хмельницького, – пояснення причин початку польсько-української війни як боротьби за Вітчизну, бо поляки забрали честь, права, власність, свободу розмови і віросповідання. Наголошується на національній причині протистоянь, що визначає постать гетьмана як загальнонаціональну і загальнонародну. Хмельницький – символ ідеального правителя, захисник народу, виконавець Божої волі, який відстоює інтереси України у світі. Літописець пояснює, що Б. Хмельницький уклав союз із Москвою, ґрунтуючись на тому, що ця держава – єдиновірна й одноплемінна. Цей крок автор вважає правильним у тогочасній політичній ситуації. Яскравою характеристикою Хмельницького є його передсмертна промова, де проголошено анафему тим, хто повстане проти Батьківщини, піде на русів-українців, щоб їх полонити. Для підкреслення суті образу гетьмана автор подає інші образи.

Так, Ю. Хмельницький виступає носієм ідеї «неутральства», тобто незалежності України. Хоча насправді репрезентантом цієї ідеї був П. Дорошенко, образ якого тут є негативним через пропольські орієнтації.

Позитивний характер постаті І. Мазепи визначається через протиставлення його з негативним образом російського царя Петра I, насамперед через його загарбницьке ставлення до України. Літописець творить глибокий образ Мазепи, наголошуючи, що український народ не зміг усвідомити й зрозуміти дійсних намірів свого гетьмана, тому не підтримав його повстання. Так Мазепа виступає носієм ідеї незалежності України – визначальної для автора літопису, що є найвищою характеристикою державного лідера. В уста Мазепи автор вкладає

ідеї заперечення деспотизму й абсолютної царської влади. Маніфест образу І. Мазепи – його промова про російський гніт в Україні.

Постать гетьмана П. Полуботка співзвучна з образом І. Мазепи. Його політична місія, арешт і промова перед Петром І – політичні маніфести твору. Гетьман виступає послідовним носієм ідеї незалежності України, яку він наважився озвучити Петру І. Також український керманіч виступив проти тиранії, за право кожного народу мати власну державу. Модель образу П. Полуботка є втіленням ідеального правителя. Так автор протиставляє два типи правителів – азіатського (утілює Петро І) та європейського (П. Полуботок).

Загалом, тут вперше після киеворуських літописів репрезентовано постать державного лідера, який уособлює ідею незалежності України. Головні репрезентанти її – Б. Хмельницький, І. Мазепа, П. Полуботок. Втілена в них ідея незалежності України є логічним продовженням і розвитком ідеї автономності, яка постала в козацьких літописах Самовидця, Г. Грабянки, С. Величка. Проте у своїй генезі вона повертається до ідеї державної волі часів Київської Русі.

ВИСНОВКИ

Сучасна наукова інтерпретація образу володаря ґрунтується на аналізі текстів і застосуванні низки сучасних методів їх тлумачення й дослідження. Студіювання останньої дозволяє простежити генезис і динаміку моделі образу державного керманіча в художній інтерпретації українських літописців епох Середньовіччя й Бароко. У середньовічній інтерпретаційній моделі образу правителів синтезувалися дві традиції – етнічна, національна й конфесійна, православна християнська. Історичний аспект у моделі образу середньовічного володаря є визначальним. У середньовічному культурному просторі наявні два визначальні типи образу володаря – світський (не були канонізовані) й церковний (канонізовані). Обидва ці типи позначені цілеспрямованою ідеалізацією як самого образу очільника держави, так і його суспільного становища, державної місії. Характерними рисами моделі образу правителя в середньовічних літописах є домінування етнічного начала нарівні з християнським світобаченням і візантійсько-болгарською традицією.

Літописи «Повѣсть врѣмянныхъ лѣтъ», Київський і Галицько-Волинський представляють різні риси в образах правителів, зокрема воїна, дипломата, лицаря, державника тощо.

Визначальною тезою в барокових літописах, зокрема козацьких Самовидця, Г. Грабянки, С. Величка й завершальному творові історіографії доби «Історії Русовь», при творенні моделі образу правителя є втілення в них ідеї української автономності, а потім – і незалежності.

Загалом, у барокових літописах інтерпретаційна модель образу правителя набуває яскраво виражених рис національного політичного лідера, захисника й утверджувача української державності.

Отже, методологія вивчення інтерпретаційної моделі образу правителя ґрунтується на тезі про його динаміку й змінність відповідно до нових ідейно-художніх і культурних умов. Суть цієї динаміки полягає в русі до наповнення

моделі образу правителя національним звучанням і змістом, що було пов'язано з утвердженням української нації як політичного феномену.

Історико-філософській моделі образу володаря у середньовічних літописах притаманне поєднання історичного й філософського начал. Структура цієї моделі представлена двома типами: світський (образи правителів, у характеристиках яких домінує ідея влади. Тут виділяємо два підтипи: князі-язичники (Кий, Щек, Хорив, Олег, Ігор, Святослав) і князі-християни (Ярослав Мудрий, Володимир Мономах, Ізяслав Мстиславич, Ігор Новгород-Сіверський, Данило Галицький, Володимир Василькович) і церковний (канонізовані князі, включені до пантеону руських святих (Ольга, Володимир, Борис і Гліб. Тут виокремлюємо два підтипи: синтетичний (князі, які від язичництва прийшли до християнства й після смерті були канонізовані: Ольга, Володимир) і князі, які були християнами від народження (Борис і Гліб – страстотерпці).

Загалом образи «Літопису Руського» репрезентують руський етнотип керманіча. Кожен володар відрізняється певним набором чеснот, уособлює воїна й державника, мислителя і філософа.

У літописах епохи Бароко репрезентовано модель образу правителя національну за своїм характером, із патріотичною місією. Ключова роль створеної мистецтвом слова інтерпретаційної моделі лідера – внесок у становлення ідеї української державності, вироблення державницького спрямування її письменства. Козацькі літописи й «История Русовъ» репрезентували свою модель образу правителя, створивши таким чином узагальнений художній тип національного володаря часів Гетьманщини. Модель образу правителя в літописі Самовидця має індивідуалізований характер й оснований на оцінках автором певного персонажа в контексті історичних подій.

У центрі літопису – образ Б. Хмельницького як ідеального володаря, втілення кращих чеснот державних, громадських, військових, дипломатичних, морально-етичних, релігійних, носій ідеї автономного статусу України. Натомість у негативному ключі представлено постать І. Виговського, що є суто авторським, суб'єктивним, зумовленим орієнтацією гетьмана на польський протекторат. Негативно зображені й образи П. Дорошенка, П. Тетері, Д. Многогрішного, коли автор відходить від історичної реальності, керуючись власними антипольськими позиціями. Політичні симпатії Самовидця виявляються у формуванні моделей образів Я. Сомка, І. Золотаренка, І. Богуна суто в позитивному аспекті як володарів, які виступали за протекторат Москви й автономний статус Гетьманщини. Постать І. Мазепи представлена коротко, у позитивному і стриманому ключі, до його розриву з Петром І. У літописі Самовидця репрезентовано розгорнуту систему образів, кожен із яких втілює художню інтерпретацію ним історичних подій і політичних векторів Козацької держави.

Модель образу Б. Хмельницького є центральною у літописі Грабянки. Вона представлена у широкому контексті формування української нації. Постать І. Виговського тут має негативне звучання через пропольську політику гетьмана. Позитивними є образи Я. Сомка й П. Дорошенка, а останній виступає художнім

виразником позицій автора. І. Мазепу подано негативно через його конфлікт із Петром І.

Тенденція літопису С. Величка визначається намаганням автора подати авторський образ історії через постаті правителів, основна риса яких – український національний характер. Центральна постать тут – Б. Хмельницький – символ ідеального володаря, котрий здобув права і вольності Козацькій державі. У негативному ключі подано образи гетьманів, які мали пропольські погляди (І. Виговського), і тих, що вели Гетьманщину до підкорення її Росією. Модель образу Ю. Хмельницького ґрунтується на описі й аналізі його діяльності, наголошено на злості, нерозважливості, жорстокості гетьмана. Модель образу І. Брюховецького ґрунтується на співвіднесеності її з періодом Руїни в Україні. Неоднозначно оцінюються постаті П. Дорошенка, І. Брюховецького, М. Ханенка, Д. Многогрішного, що було зумовлено складним часом їхнього правління. Як носіїв небезпеки і трагедії України подано образи самоназваних гетьманів, наприклад П. Суховія. Наголошується на владолубстві гетьмана І. Самойловича після отримання ним гетьманської булави, що трактується негативно. Модель образу І. Мазепи у літописі С. Величка є позитивною, часто неоднозначною. Постать П. Іваненка (Петрика) створена Величком на основі багатьох універсалів, розмов, листів. Це – особистість непересічна, харизматична, енергійна, смілива, освічена, досвідчена, патріотична.

Загалом система моделей образів гетьманів у літописі В. Величка – бачення автором історії та сучасності через постаті володарів. Автор «Історії Русовь» створив новаторську модель образу правителя, виходячи з тогочасних історичних обставин. Особлива увага звертається на постать Б. Хмельницького, пояснюється, що він уклав союз із Москвою, ґрунтуючись на тому, що ця держава – єдиновірна й одноплемінна. У творі представлено глибоку модель образу І. Мазепи, наголошено, що український народ не зміг усвідомити і зрозуміти дійсних намірів свого гетьмана, тому не підтримав його повстання. Мазепа виступає носієм ідеї незалежності України – визначальної для автора літопису. Постать гетьмана Павла Полуботка співзвучна з образом Мазепи, а його промова перед Петром І – політичний маніфест твору. Тут ідеальний тип державного керманіча стоїть на позиціях незалежності та лібералізму, як лідер нації він відстоює й виражає інтереси всього українського народу. Це репрезентує демократичний характер моделі образу правителя в «Історії Русовь», глибоку гуманістичну спрямованість його світоглядних засад, синтез європейського й національного. Через систему образів гетьманів актуалізовано у нові часи ідею державності часів Київської Русі.

Отже, інтерпретаційна модель образу правителя у середньовічних і барокових літописах – один із найважливіших художніх феноменів давньої української літератури. У ньому синтезовано релігійні, естетичні, культурні, суспільні погляди книжників культурно-естетичних епох Середньовіччя і Бароко. Він репрезентує еволюцію й динаміку бачення нацією свого лідера.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Бурлака Д. О. Модель образу князя у Київському літописі / Д. О. Бурлака // Література. Фольклор. Проблеми поетики ; Зб. наук. пр. ; КНУ імені Тараса Шевченка. – Вип. 39. Частина I. – К., 2013. – С. 255–262.
2. Бурлака Д. О. Модель образу правителя в «Історії Русів» / Д. О. Бурлака // Актуальні питання гуманітарних наук ; Міжвузівський зб. наук. пр. молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. – Вип. 10. – Дрогобич : Посвіт, 2014. – С. 125–130.
3. Бурлака Д. О. Образ Святослава в «Повісті врем'яних літ» / Д. О. Бурлака // Літературознавчі студії : [Зб. наук. пр.] ; КНУ імені Тараса Шевченка. – К., 2014. – Вип. 42. – С. 155–160.
4. Бурлака Д. О. Інтерпретаційна модель образу правителя в літературі Києворуської держави: методологія вивчення / Д. О. Бурлака // Літературознавчі студії : [Зб. наук. пр.]; КНУ імені Тараса Шевченка. – К., 2015. – Вип. 43. – С. 110–121.
5. Бурлака Д. О. Модель образу правителя у барокових літописах і поезії Тараса Шевченка: компаративний аналіз / Д. О. Бурлака // Шевченкознавчі студії : [Зб. наук. пр.] ; КНУ імені Тараса Шевченка. – К., 2015. – С. 666–674.
6. Daria Burlaka The idea of statehood models rulers images chronicle «Tale of Bygone Years» // British Journal of Educational and Scientific Studies. - №2(22), July-December, 2015 VOLUME II. – Imperial College Press, 2015. – P. 524 – 530.

АНОТАЦІЯ

Бурлака Д. О. Інтерпретаційні моделі образу правителя в українських середньовічних і барокових літописах. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.01.01 – українська література. – Київський національний університет імені Тараса Шевченка Міністерства освіти і науки України. – Київ, 2016.

У дисертації здійснено комплексний аналіз інтерпретаційної моделі образу правителя в українських середньовічних і барокових літописах. Акцентовано на методології вивчення інтерпретаційних моделей образу правителя в українських середньовічних і барокових літописах. Проаналізовано історико-літературні засади студіювання образу володаря в літописах українського Середньовіччя, де визначальним є вплив християнського канону й Бароко зі спрямовуючою національною специфікою. Подано авторське визначення інтерпретаційних моделей образів правителів у літописах Середньовіччя і Бароко. Проведено детальний аналіз історико-філософської моделі образу володаря в середньовічних літописах, зокрема світського (виділено: образи князів-язичників і правителів-християн у «Повѣсть врѣмяньныхъ лѣт», художній тип володаря в Київському літописі, світсько-героїчна і філософсько-релігійна моделі образу князя в Галицько-Волинському літописі) й церковного типів (рівноапостольні Ольга і Володимир, які пройшли шлях від язичництва до християнства й ідеальні моделі святих Бориса і Гліба у «Повѣсть врѣмяньныхъ лѣт»).

У дослідженні представлено авторське наукове бачення історико-політичної моделі образу правителя в літописах Бароко. Акцентовано на індивідуалізації гетьмана у літописі Самовидця, моделі образу Б. Хмельницького в літописі Г. Грабянки, постатях правителів у інтерпретації С. Величка. Репрезентовано специфіку образу національного володаря в «Історія Русовь». Інтерпретаційна модель образу правителя в середньовічних і барокових літописах – важливий художніх феноменів давньої української літератури. Він синтезує релігійні, естетичні, культурні, суспільні погляди книжників культурно-естетичних епох Середньовіччя й Бароко.

Ключові слова: інтерпретаційна модель, образ правителя, володар, Середньовіччя, Бароко, історико-філософська модель, світський тип, церковний тип, історико-політична модель, образ національного володаря.

АННОТАЦІЯ

Бурлака Д.О. Интерпретационная модель образа правителя в украинских средневековых и барокковых летописях. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.01.01 – украинская литература. – Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко Министерства образования и науки Украины. – Киев, 2016.

В диссертации проведено комплексный анализ интерпретационной модели образа правителя в украинских средневековых и барокковых летописях. Акцентируется на методологии изучения интерпретационных моделей образа правителя в украинских средневековых и барокковых летописях. Проанализировано историко-литературные основы изучения образа властителя в летописях украинского Средневековья, где определяющим есть влияние христианского канона и Барокко с главенствующей национальной спецификой. Представлено авторское определение интерпретационных моделей образов правителей в летописях Средневековья и Барокко. Проведено детальный анализ историко-философской модели образа властителя в средневековых летописях, в частности светского (выделено: образы князей-язычников и правителей-христиан в «Повѣсть врѣмянныхъ лѣтъ»), художественный тип властителя в Киевской летописи, светско-героическую и философско-религиозную модели образа князя в Галицко-Волынской летописи) и церковного типов (равноапостольные Ольга и Владимир, прошедших путь от язычества до христианства и идеальные модели святых Бориса и Глеба в «Повѣсть врѣмянныхъ лѣтъ»).

В исследовании представлено авторское научное видение историко-политической модели образа правителя в летописях Барокко. Акцентируется на индивидуализации гетмана в летописи Самовидца, модели образа Б. Хмельницького в летописи Г. Грабянки, личностях правителей в интерпретации Самуила Величко. Представлено специфіку образу національного властителя в «Історія Русовь». Інтерпретаційна модель образу правителя в средневековых и барокковых летописях – важный художественный феномен древней украинской литературы. Он синтезирует

религиозные, эстетические, культурные, общественные взгляды книжников культурно-эстетических эпох Средневековья и Барокко.

Ключевые слова: интерпретационная модель, образ правителя, властитель, Средневековье, Барокко, историко-философская модель, светский тип, церковный тип, историко-политическая модель, образ национального властителя.

SUMMARY

Burlaka D. O. The interpretation model of image of ruler in the Ukrainian Medieval and Baroque chronicles. – Manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Philology by speciality 10.01.01 – Ukrainian literature. – Taras Shevchenko National University of Kyiv of Ministry of Education and Science of Ukraine. – Kyiv, 2016.

In this dissertation the complex analyze of the interpretation model of image of ruler in the Ukrainian Medieval and Baroque chronicles are represented. It is underlined the methodology of the studying of the interpretation models of images of rulers in the Ukrainian Medieval and Baroque chronicles. It is analyzed historical and literature basic of the studying of image of ruler in the Ukrainian Medieval chronicles where the influence of the Christianity canon is dominated and Baroque with general national specific. It is represented author definition of the interpretation models of images of rulers in the Ukrainian Medieval and Baroque chronicles. It is made detail analysis of the historical and philosophy models of the comprehension of ruler image in the Medieval chronicles, partly secular type (distinguished: images of the prince-pagans and rulers-Christians in «Povest vremennyh let»), artistic type of the ruler in the Kyiv chronicle, secular-heroic and philosophy-religion models in the Galician-Volynskyi chronicle) and church type (equal of the Apostles Olga and Volodymyr, that went a way from paganism to Christianity and ideal models of the saint Borys and Glib in the «Povest vremennyh lit»). The Medieval interpretation models of the rulers synthesized two traditions – ethnic, national and confessional, orthodox Christianity. Historical aspect in the model of the image of the Medieval ruler is general.

In this investigation the author scientific understanding of the historical-political models of the ruler image in the Baroque chronicles is represented. In the Baroque chronicles is submitted the ruler image which specific is national character and patriotic mission. The key role of the artistic interpretation mofels of the leader is participating in the formation of the idea of Ukrainian state, becoming of the state vector of its literature. Every Cossack chronicle and «Istorija Rusov» as final book of Baroque historiography represent their model of the ruler image, making by this way generalized artistic type of the national leader of Hetman times. It is accented the individualization of hetman in the chronicle of Samovydets chronicle, the model of the image of Bogdan Hmelnytskyj in the chronicle of Hryhorij Hrabjanka, persons of the rulers in the interpretation by Samijlo Velychko. It is represented the specific of the national leader in «Istorija Rusov». It is accented that interpretation model of the ruler image in the Ukrainian Medieval and Baroque chronicles is the most important artistic phenomenon of the old Ukrainian literature. It combined religious, esthetic, cultural, social opinions of the writer of cultural-esthetic Middle Ages and Baroque epochs.

Key words: interpretation model, the image of the ruler, leader, Middle Ages, Baroque, historical-philosophy model, secular type, church type, historical-political model, the image of the national ruler.